

Nazaræus. Perinde ergo est quod Apud Zachariam legitur, ZEMAH, hoc est germen, nomen eius, atq; id Nazaræus nomen eius. Nam hæc duo uocabula, synonyma sunt, idemq; significatiua. Neq; quenquam moueat, quod interpres latinus in Zacharia posuit, oriens nomen eius, uolens per id, oriens nomen eius, pullulans siue germi nans nomen eius innuere: quia proprie germen ponere debuit, ut & positum est in quarto Esaia, & in uicesimo tertio Hieremia. Sed & illud NEZER, quod Esaia capite undecimo habetur, germen (ut dictum est) significans, plâtulam ac furculum designat, qui non ex semine surgit, qui non feritur, sed è radice absque ullo semine pullulat. Et germen (inquit) de radice eius ascendet. In quo Messias, non de semine, sed de radice sola nasciturus innuebatur: quod & adimpletum est, cum de uirgine absque ullo semine natus est. Quod autem nostri codices illic habent, ex septuaginta, ut opinor, & flos de radice eius ascendet: parum admodum apte dici uidetur. quandoquidem flos non de radice ascendere dicitur, sed potius germen & furculus. Radix ergo, MARIA: Virga & germen, CHRISTVS dominus: qui inde ut uirgula, ut germen, ut plantula, ex radice egressus, ad oculos mortalium uisibilis ascendit. Ac prima quidem & secunda illius oraculi Esaia undecimo particula, idem designatur. Satis igitur ostensum est, dictum esse per prophetas, quod CHRISTVS Nazaræus, quod perinde sonat atque germen, uocaretur, sed diuinum & supercœleste germē: quia ex Esaia germen domini, magnificum, gloriosum, fructus terræ uirginæ sublimis, exultatio ihs qui æternam salutem sunt percepturi, qui ex nullo semine, sed ex sola uirgine de Iessæ, & Dauidico stirpe, ascendit ad ortum. Et ex Hieremia, iustum, regnans rex, sapiens, iudicium faciens & iustitiam. Ergo siue hoc, siue illo modo interpretemur Nazaræum, ei qui est sanctior cæteris omnibus sanctis, domino nostro IESU CHRISTO Nazareno, germi domini magnifico & glorioso, id est filio dei, regi æterno, fructui uirginæ uteri, exultationi uniuersis, qui saluati sunt & saluandi, cum æterno patre & spiritu sancto honor, gloria & imperium, in omnia secula seculorum. Amen.

CAPVT TERTIVM.

- 17 **I**N diebus autem illis uenit Ioannes Baptista prædicans in
 18 deserto Iudææ, & dicens: Pœnitentiam agite, appropin-
 quabit enim regnum cœlorum. ¶ Hic est enim de quo di-
 ctum est per Esaia prophetam dicentē: Vox clamantis
 in deserto, parate uiam domini, rectas facite semitas eius. 5
- 19 ¶ Ipse autem Ioannes habebat uestimētum de pilis camelorum, & zonam
 pelliceam circa lumbos suos: esca autem eius erat, locustæ & mel syluestre.
- 20 ¶ Tunc exibat ad eum Hierosolyma, & omnis Iudæa, & omnis regio circa
 Iordanem: & baptizabantur ab eo in Iordane confitentes peccata sua. Vi-
 dens autem multos Pharisæorum & Saducæorū uenientes ad baptismum 10
 suum, dixit eis: Progenies uiperarū: quis demonstrabit uobis fugere à uen-
 tura ira? Facite ergo fructum dignum pœnitentiæ. Et ne uelitis dicere in-
 tra uos: patrem habemus Abraham. Dico enim uobis, quoniam potēs est
 21 deus de lapidibus istis suscitare filios Abraham. ¶ Iam enim securis ad radi-
 cem arborum posita est: Omnis ergo arbor, quæ non facit fructum bonū, 15
 22 excidetur, & in ignem mittetur. ¶ Ego quidem baptizo uos in aqua in pœ-
 nitentiā:

nitentiam: qui autem post me uenturus est, fortior me est, cuius nō sum dignus calceamenta portare. Ipse uos baptizabit in spiritu sancto & igni. Cuius uentilabrum in manu sua, & permundabit aream suam, & congregabit
 20 triticum in horreum suum: paleas autē cōburet igni inextinguibili. ¶ Tunc 23
 uenit IESVS à Galilæa in Iordanem ad Ioannem, ut baptizaretur ab eo. Ioannes autem prohibebat eum, dicens: Ego à te debeo baptizari, & tu uenis ad me: Respondens autem IESVS, dixit ei: Sine modo, sic enim decet nos implere omnem iusticiam. Tunc dimisit eum. ¶ Baptizatus autem IESVS, 24
 25 svs, confestim ascendit de aqua. Et ecce aperti sunt ei cœli, & uidit spiritum dei descendentem, sicut columbam, & uenientem super se. Et ecce uox de cœlis, dicens: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui.

ANNOTATIONES BREUES XVI. CIRCA LITERAM CAP. III.

1	uenit	σαδδουκαίων	ἐκκόπτεται
	παρουσίνεται	Sadducæorum	βάλλεται
	præsens	11 demonstrabit	præsentia
	& infra.	ὑπέδειξε	20 paleas autem
2	pœnitentiam agite	præteritum	τὸ ἄχυσον
	μετανοήτε	12 pœnitentiæ	singulare
	resipiscite	τῆς μετανοίας	22 debeo
2	appropinquabit	resipiscentiæ	χρεία ἔχω
	ἤγγικε	& infra.	opus habeo
	appropinquauit	12 uelitis	24 dimisit
	præteritum	δοξήτε	ἀφίκοιμι
6	camelorum	opinemini	præsens
	καμήλων	uideamini	26 super se
	singulare	14 Abrahæ	ἐπ' αὐτόν
8	exibat	τῷ ἀβραάμ	super eum
	ἐξεπορεύετο	datius	27 Complacui
	egrediebatur	16 excidetur	εὐδόκησα
10	Saducæorum	mittetur	beneflacui

COMMENTARIUS IN CAPVT TERTIVM.

Dominus nondum duodecimum attigerat annum, quando ex Aegypto rediens, in Nazarenæ ciuitatis habitationem declinauit. Siquidem Luca teste, cum factus esset duodecim annorum, remansit in Hierusalem: & id nō cognouerūt parentes eius. Et quintodecimo Tiberij anno (eodem teste) factum est uerbum domini super Ioānem in deserto, ut prædicaret baptismum pœnitentiæ: circa quæ tempora dominus tricesimo appropinquabat anno. Hæc autē tempora à reditu eius ex Aegypto ad prædicationem Ioannis, quæ octodecim, aut amplius complectuntur annos, silentio præterit Euāgelista. Et primum quid prædicaret ipse Ioannes, qui ut præcursor natiuitatis domini, ita & prædicationis eius, & spiritualis baptismi erat: insinuat hoc pacto Matthæus, dicens, ¶ In diebus autem illis, uenit Ioannes Baptista, prædicans in deserto Iudææ, & dicens: 17
 ¶ Pœnitentiā agite: appropinquauit enim regnum cœlorum. ¶ In diebus illis, quibus scilicet dominus cōmorabatur in Nazareth (nam ad tempora usq; prædicationis Ioannis, & baptismatis, quo ab eo baptizatus fuit, illic diuersatus est) declamabat Ioannes,

LUC. 1.
LUC. 10.

ut homines poenitentiam agerent, id est respicerent à praeuoluntate uitae male actis. Est enim μετανοια, respicientia, sententiae mutatio, conuersio, reuersioq; ad deum, motio, quae praeuoluntate fit spiritus sancti aduentu, sanctum & desyderabile nomen: non carnis afflictio, non maceratio, non deniq; mactatio: & si illam sanctam respicientiam quandoque haec sequantur, ut signum. & illa poenitentia est, quae toties designatur in prophetis per haec uerba dei: conuertere, conuertimini, reuertere, reuertimini ad me, & similibus miseratissimi dei ad se reuocationibus. Ergo & Ioannes, & dominus postea, ad magnam dulcedinem inuitant, quando uocant ad hanc poenitentiam, id est respicientiam. At quare tunc respicerent, causam subdit Ioannes: quia regnum caelorum, quod est regnum CHRISTI, appropinquauit, id est instabat, & in foribus erat. Ab Adam enim usq; ad CHRISTVM, seruitus: sub CHRISTO, regnum. Et quamuis in intermedio inter Adam & CHRISTVM tempore, fuerit regnum: illud tamen non nisi terrenum fuit, ac temporale: hoc autem quod instabat, CHRISTI, & caeleste, & aeternum.

Daniel. 7. De quo in Daniele: Ecce cum nubibus caeli, quasi filius hominis ueniebat, & usq; ad antiquum dierum peruenit, & in conspectu eius obtulerunt eum. Et dedit ei potestatem, & honorem, & regnum: & omnes populi, tribus & linguae ipsi seruient. Potestas eius, potestas aeterna, quae non auferetur: & regnum eius, quod non corrumpetur. De hoc regno dicebat Ioannes: Appropinquauit enim regnum caelorum, in quod nemo erat ascribendus, qui non à praeuoluntate male transactae uitae respiceret actis: qui autem respiceret, aptus esset baptismo, & regenerationi suscipienda, ut illius regni consortio frueretur. Quisnam uero is Ioannes esset, oraculo prophetico praenunciatum declarat Matthaeus Euangelista, dicens. **¶** Hic est enim, de quo dictum est per Esaiam

18 » **Esai. 40.** » prophetam, dicentem: Vox clamantis in deserto, parate uiam domini, rectas facite semitas eius. **¶** Oraculum illud de Ioanne habetur Esaiæ cap. 40. CHRISTVS est uerbum, & aeternum quidem uerbum. ut & ibi subdit Esaias: Verbum autem domini manet in aeternum. Ioannes, uox: & uox, transitorium ac temporale uerbum, ut ergo temporale uerbum est umbra, & figura aeterni: sic Ioannes praecurrit, & praenunciat CHRISTVM, cum clamat: Parate uiam domini, rectas facite semitas eius. Dominus ille, CHRISTVS erat: uiae eius, mentes iustorum: semitae eius, fides, spes, charitas, iusticia, bonitas omnis, omnisq; sanctitas. Sed quo habitu tegeretur, & quo cibo aleretur in deserto, amplius insinuat Matthaeus, subdens. **¶** Ipse autem Ioannes habebat uestimentum

19 » de pilis camelorum, & zonam pelliceam circa lumbos suos: esca autem eius erat, locustae, & mel syluestre. **¶** Nere solent pilos camelorum in Palaestina, & ijs terris quae hoc genere animalis abundat, & conficere ex illis rudes, & asperas uestes: ut & nunc apud Aeuernos, Narbonios, & Aquitanos, ex rudioribus lanis uiliores, & incultiores pannos efficiunt. Illis igitur incultioribus, uilioribus, asperioribusq; uestibus utebatur Ioannes: non integra pelle pro ueste, ut in pictura representari solet: non enim Euangelista dicit eum habere uestimentum de pelle, sed de pilis camelorum. Et erat illi circa lumbos,

4. Reg. 1. id est renes, zona pellicea. ut de Helia quarto Regum legitur, quod uir pilosus esset, & zona pellicea accinctus renibus: uenerat enim in spiritu Heliae. Cibus autem Ioannis erat, locustae cum melle agresti. Nam id genus animalis, & si uile, etiam in cibo per-

Leui. 11. mittebatur. ut Leuitici undecimo, ubi sic habetur: Quicquid autem ambulat quidem super quatuor pedes, sed habet longiora retro crura, per quae salit super terram, comedere debetis, ut est bruchus in genere suo, & attacus, atq; ophiomachus, atq; locustae: singula iuxta genus suum. Non desunt tamen qui uelint hic ^{ἀγγίδες} designare summitates teneriusculas uirgultorum, ac olerum, quo cibo cum melle uteretur Ioannes: sed uicinitate uocum hallucinati, & sua opinione rei indignitate offensi, labi uidentur. Mel uero syluestre ericaeum uocat Plinius lib. 11. cap. 16. ab erica frutice: estq; id uile, & minime inter genera mellis probatum: conuehiturq; post primos autumnii hymbres,

cum

cum erica sola floret in syluis, ob hoc arenoso simile. Tali autē (ut quod minus ad uoluptatem pertineret) utebatur pœnitentiæ typus Ioannes. Potus uero eius, ex Luca cognoscitur fuisse mera aqua, dicente angelo ad Zachariam patrem eius: Vxor tua Elizabeth pariet tibi filium, & uocabis nomen eius Ioannem. Et subdit: Vinum & siceram non bibet. Talis profecto uestitus, talis cibus, talisq; potus decebat eum, qui prædicabat pœnitentiam, & qui futurus erat alijs pœnitentiæ typus atq; forma. Vestitus uilis, & contemptus monstrabat mundi suiq; ipsius contemptū, & transactæ uitæ displicentiam: asperitas, fugam deliciarum: pellicea zona circa renes, arctam continentiae custodiam: cibus facilis & neglectus, gulæ frenum: adeo, ut credatur in deserto neq; pane quidem usus: & aquæ potus, omnimodam sobrietatem. Quæ omnia admodū necessaria sunt uere resipiscensibus, & regnum cœlorum introire gestientibus: ut studeant contempto calcatoq; mundo, scq; ipsis, non corpus preciosis & curiosis ornamentum habere uestibus, sed animū non solū humanis uirtutibus, sed multiformibus gratijs, & charismatibus: uoluptates mundi non quærant, sed ueras cœli delicias: non cibos qui faginant corpus, sed qui pascunt animam: non uinum corruptibile, sed amorem incorruptibilem, cœlestemq; ambrosiam, quæ nihil aliud spiret, quàm quod diuinitus est: & nullo alterius desyderio, quàm unius solius boni, quod omne supereminet bonum, inebrientur. Hæc Ioannis uita prætendebat. Quamobrem multi ad eum sic in deserto uiuentē, confluēbant. Et qui, & unde, subdit Matthæus, dicens. ¶ Tūc exhibat ad eum Hierosolyma, & omnis Iudæa, & omnis regio circa Iordanem, & baptizabantur ab eo in Iordane cōfiteutes peccata sua. Videns autem multos Pharisæorum & Sadducæorum uenientes ad baptismum suum, dixit eis: Progenies uiperarū quis demonstrauit uobis fugere à uentura ira? Facite ergo fructum dignum pœnitentiæ: & ne uelitis dicere intra uos, patrem habemus Abraham. Dico enim uobis, quoniam potens est deus de lapidibus istis suscitare filios Abraham. ¶ Simples ad se uenientes, uolentes pœnitentiæ, id est resipiscentiæ statum suscipere, factis operibus pœnitentiæ dignis, benigne excipiēs Ioannes, baptizabat: sunt enim hi filij pacis, filij confessionis, & filij iudicij: quæ per hæc nomina, Hierosolyma, Iudæa, & Iordanis designantur. Pharisæos autem, & Sadducæos dure increpabat: quia hi sunt filij diuisionis ac uiolentiæ, & qui se ipsos iustificant (sectas enim habēt, & in operibus traditionum suarum, & in Abraham, quod filij eius sunt, confidunt: in multis diuisi sectique à deo) ut eorum nomina indicāt, quibus ira dei in promptu parata est, hos uocat genemata, id est germina uiperarum: ut qui matrem, id est dei legem nascentes dirumperent, & postea uirus suum late diffunderent. Miratur quoq; Ioannes summam dei bonitatem, cum ait: Quis monstrauit uobis fugere à uentura ira? quasi diceret: cum sitis serpentum progenies, & uiperarum germina: non prouidentia uestra, non operibus, non iusticia huc adducti estis, ut fugeretis quæ uobis, & uestris similibus imminabant diuinæ ultionis æterna tormenta: sed illa superadmiranda clementia, illa imensa bonitas, illa incomprehensibilis dei benignitas hoc effecit. Facite ergo opera digna hac, quæ dei dono uobis indulta est, resipiscētia: & nolite istud intra uos cogitare, hoc ideo esse, & ideo uobis deberi, quia filij sitis Abraham. Id enim merum dei donum est, mera bonitas, & mera gratia: cui nihil difficile, nihil impossibile. Abraham pater est fidei, & operum ipsius: & filij eius, filij fidei, opera ipsius faciētes. uos autem ne quæ fidem habetis Abraham, neq; opera: sed estis ad fidem eius, quæ solum deum respicit, nō hominum placita, & ad ueræ fidei opera haud secus ac lapides indurati, uerum tamen potens est deus ex lapidibus istis, id est ex uobis peruicacibus, obstinatis, & in traditionibus hominum obfirmatis suscitare filios Abraham, ut uobis nihil, sed omnia deo, & gratiæ eius tribuatis.

¶ Verum quia frequens mentio fiet in Matthæo, Marco,

Luca, & Ioanne de Scribis, & Phariseis, quæ sectæ erant Iudæorum: operæ precium forsità fuerit nõnulla de hisce, quæ tradiderūt maiores, hic captim, quasi capita quædam inserere. Igitur Hebræorum tres præcipuæ fuerunt sectæ: Essæorum, Phariseorum, Sadducæorum. Primo de Essæis est dicendum, quibus cum Pharisei in pluribus humanis institutis, atq; traditionibus conueniebant.

DE ESSÆIS ENARRATA LXXII.

ESSÆI gente Hebræi erant, mutuo inter sese amore coniunctissimi. **Voluptates quasi maleficia uitabant.** **Continentiam seruabant.** **Cupiditati non succumbere, magnam uirtutem ducebant.** **Ab uxoribus, & seruis abhorrebant: illas iniquitatis, istos seditionis occasionem existimantes.** **Alienos filios, dū adhuc tenelli erāt, erudiebant, & diligenter suis moribus instituebant: eos cognatorum loco habentes.** **Contemptores diuitiarum, tanquam propriarum erant.** **Mirabilis apud eos rerum omnium communicatio erat: neq; alter alteri opulētia præstabat.** **Legem habebāt, ut qui disciplinam suam sectari uellent, bona sua in cōmune ponerent, ut permistis facultatibus, ueluti inter fratres, unum esset omnium patrimoniū.** **Inter eos** 10 **nec paupertatis humilitas, nec diuitiarū dignitas unquam apparebat.** **Corpus oleo inungere probro ducebāt, & ab immunditijs corpus abstergere.** **Squalorem decori ascribebant, dummodo in candida semper essent ueste.** **Designatos habebant communium rerum procuratores, ad omnium usus indiuisos.** **In singulis ciuitatibus ut plurimum domicilia habebant: & suæ sectæ professoribus aliunde aduenientibus, quod habebant, quasi proprium exhibebant.** **Tanquam consuetissimi ad eos ingrediebantur, quos nunquam ante uiderant.** **Cum peregrinabatur, propter latrones tantum armabantur, neq; præterea secum quicquam ferebant.** **In singulis ciuitatibus ex eodem collegio specialis curator hospitiū instituebatur, qui eorum uestimenta, cæteraq; usui necessaria custodiret.** **Amictus, cultusq; corporis omnibus pueris in metu erat: perinde ac eorū, qui ipsos sub ferula habebāt.** **Nec uestitum, nec calceos, nisi prioribus, aut omnino detritis, aut longi temporis usu cōsumptis mutabant.** **Nihil inter se mercabātur, aut uendebant: sed egenti quisq; quod habebat** 20 **præbebat, referens ab eo quod ipse non haberet.** **Etiā sine permutatiōe cunctis erat liberum, à quibus uellet accipere quod sibi opus esset.** **Circa deum præcipue religiosi erant.** **Ante solis ortum nihil loquebantur, sed deo quædam more patrio uota celebrātes, quasi ut eis cum sole oriretur, precabantur.** **Orto sole, ad suas quisque artes à curatoribus dimittebatur.** **Cum ad horam quintā usq; studiose fuissent operati, rursus in unum locum congregabantur: & linteis præcincti, corpus aquis frigidis abluiebāt.** **Hac lustratione mundati, uelut in sanctum quoddam templum, in grande cœnaculū cōueniebant, quò neminem alterius sectæ ingredi fas erat.** **Quibus ibi sedentibus, pistor quidem panes ordine, cocus uero uasculum unum ex uno eodemq; pulmento singulis apponebat.** **Voce cibum sacerdos præueniebat, neq; gustare quenquam fas erat, nisi prius deo oratiōe celebrata.** **Post finem prandij uota repetebant: ita desinendo, ut & prius incœperant, deum, ut datorem uictus, laudibus celebrantes.** **Hinc depositis (ueluti sacris) uestibus, post meridiem ad opera se** 30 **conferebant.** **Reuersi deinde uesperis, similiter cœnabant, comedebantq; etiam si qui fortasse superuenissent.** **Tectum illud neq; clamor, neq; tumultus unquam inquietum reddebat, alijs quidem alijs uicissim loquendi ordine cedentibus.** **Extra tectum constitutis, silentium, arcanum quoddam mirabile uidebatur.** **Eis perpetua sobrietas, & edendi, & potandi modus sobrietate desiniebatur.** **Moribus, & conuersatione optimi erant, & ad colendam terram omni studio intenti.** **In iuuando, & miserendo sui iuris erant, subueniendo scilicet suo iure dignis, & indigentibus ali-**
menta

- menta porrigēdo: cetera non sine praecepto curatoris faciebant. ¶ Cognatis dare aliquid inconsultis curatoribus, interdictum. ¶ Iracundiā iusti moderatores erant, indignationem cohibebant, fidem tuebantur, patri obsecundabant, iuramento stabilis habētes quicquid dicebant. ¶ Iurandum quasi periurio deterius, summopere uisabant. ¶ Mendacij condemnatum arbitrabantur, cui sine iuramento non crederetur.
- 4° ¶ Studebant ex ueterum scriptis ea potissimum, quae corpori, & animae conduce-
rent, seligere: ut ad morborum remedia, quas uires stirpes medicae, & lapides singuli haberēt, cognoscere. ¶ Non cōtinuo sectae suae studiosos, in suam congregationem admittebant: sed foris eodem uiuendi ordine per annum probabant, bidentem, perizoma, id est lineum uelamen, quo praecingebantur, & albam uestem tradentes. ¶ Bidente illo perfodiebant sibi in abdito loco scrobem, naturalis egestionis faciendae gratia: & id in locis secretissimis. ¶ Probata continentia ad communem cibum accedebant, & purioribus aquis ob castimoniam participabant: sed nondum ad conuictum admittebantur. ¶ Altero anno probabantur mores, post quem digni apparentes in cōfortium assumebātur. ¶ Priusquam ad commune cōfortium admitterentur, multis execrationibus deierabant se primum uelle colere deum: deinde erga homines seruare iusticiam, nemini propria spōte nocere, nec ex praecepto quidem obesse: iniquos omnes odisse, iusticiā sectatoribus semper cooperari, fidem omnibus seruare, maxime principibus, cum ad potētiam principatus sine dei uoluntate sentiendum sit neminem accedere posse: si praessent, nunquam abuti uiribus potestatis in subiectōrum contumeliam, nunquam ueste aut ambitioso aliquo ornatu alijs praeminere, ueritatem semper diligere, propositum habere conuincendi mentientes: manus à furto, & animam puram ab iniustis uijs seruare, nihil de mysterijs consecrantes cælare, neque prophanis quippiam eorum publicare, etiam si quis eos intenta morte compellat, nihil aliud quàm accepissent de dogmatis tradere, fugere latrocinia, & conseruare dogmatis sui libros. ¶ His execrationibus angelorum nomina admiscebāt, quibus praenstruebant accedentes. ¶ Iusticiam rem preciosam ducebant: pro qua etiam ad mortem usque dercertabant. ¶ Deprehēfos in peccatis, à sua cōgregatione repellebant. ¶ Qui condemnatus fuerat, plerunq; miserabili morte conficiebatur: ut qui sacramentis, & execrationibus obligatus, capere ab alijs oblatum cibum non posset, sed tantum herbas pecudum more depalceret: & ita membra eius fame exesa, tabescerent. ¶ Quandoque miserati, extremum agentē spiritum recipiebant: arbitantes pro peccatis eius sufficere poenā, quae ipsum usque ad mortē deduxerat. ¶ In iudicijs erāt iustissimi, atque diligentissimi. ¶ Consultabant non pauciores quàm centum in unum coacti: quod autem ab his decretum fuerat, immobile manebat. ¶ Post deum uenerabantur legisferum: ita ut si quis eum blasphemaret, morte moreretur. ¶ Senibus obedire, quoruncunq; arbitrabantur officium. ¶ Seditibus decem, nullus unus loquebatur nouem inuitis. ¶ Exponere quicquam in medium in gratiā sui quisque deuitabat. ¶ Sabbatis ab omni operatione cauebant, cibum sibi pridie praeparabant, ne illo die ignem accenderent, uas nullum in eo transferebant, immo ne aluum quidem soluebant, purgabant ue. ¶ Alijs diebus fodiebant foueam illo bidente, qui tradebatur accedentibus, uno pede aut amplius altam: & demissa ueste sese diligentissime contegentes, ne scilicet splendori diuino iniuriam facerent: in eadem fouea se onere uentris leuabant,
- 6° & deinde terram, quam effoderant, reiciebant. ¶ Quatuor ordines habebāt: qui minores erant, inferiores praecedentibus existimabantur: quos si quis è superioribus tetigisset, ut à contactu alienigenae diluebatur. ¶ Viuebant plurimi ad ceterisimum usque annum propter simplicitatem uictus, & institutionem in omnibus bene ordinatam. ¶ Erant aduersorum tolerantissimi. ¶ Cruciatu, firmitate consilij uincebant.

¶ Mortem, si cum decore obcunda esset, iudicabant etiam immortalitate meliorem.
¶ A Romanis per artuum cōfractiones, ignes, & omnigena tormenta cogi non poterunt, ut in legistatores aliquid loquerentur: uel ciborum quippiam, quos esse nō solebant, ederent. **¶** Fides erat apud eos, corpora esse corruptibilia: animas uero immortales semperq; duraturas. **¶** Corpus illis esse ut carcerem, à quo liberatas animas illico latari dicebant, & sublimes ferri (si bene uixissent) in quendam regionem ultra Oceanum: ubi illis reposita esset perfructio, quam neq; imbres, neq; niues, neq; æstus infestarent, sed Oceano oriēs Zephyrus & leniter spirans amœnam redderet: malas autem animas loca procellosa, & hyberna manere, plena gemitibus exercēdarum sine fine pœnarum. **¶** Erant inter eos, qui se futura nosse profitebantur: raroq; accidebat, ut prædictiones eorum non cōsequeretur euentus. **¶** Sacris libris, & uarijs sanctificationibus, prophetarūq; dictis à prima ætate adhærebant. **¶** In deum cuncta referēbant. **¶** In templo ἀναθήματα poni prohibebant. **¶** Sacrificia cum populo non celebrabant, quod plurimum se ab eis munditia, & sanctitate differre putarent, semoti sacrificia facientes. **¶** Sacerdotes suorum optimos deligebant.

DE PHARISÆIS ENARRATA XXIII.

¶ PHARISÆI in multis similiter istis uiuebant, differebant etiam in multis. **¶** Vxores ducebant, magnam uitæ hominū partem posteritatē existimantes. **¶** Errare, qui nuptijs abstinerent, putabant: quandoquidem si omnes in eam ire uellent sentētiam, statim defecturum genus humanum. **¶** Per triennium fœminarum ualitudinem probabant: quæ si congrua probatione apparebant idoneæ partui, ita demum eas in matrimonium adsciscēbant. **¶** Nemo eorum cum prægnante miscebatur: ut ostenderēt non uoluptatis, sed liberorum gratia se nuptias iniisse. **¶** Lauantibus fœminis, ut & uiris, perizomatū erat amictus. **¶** Multi societate gaudētes, se mutua dilectione complectebantur. **¶** Seruos habebant, & cultu politiori utebantur, sorditiemq; uitabant. **¶** Certiorem legalium notitiam sibi uendicabant: & hi præcipue Pharisæi nuncupabantur. **¶** Hi quoque quotidianam conuersationem exiguam habebant, & eam quidem prorsus abiectam. **¶** Nihil mollitudinī, aut delicijs tribuebant. **¶** Quæcunq; rationis iudicio comperta erant, illa sequebantur. **¶** Præpositis nullomodo reluctabantur: maiores natu competentī honore uenerantes. **¶** In templis donaria, & anathemata admittebāt. **¶** Prouidentia omnia geri credebant: prouidentia ac deo omnia committentes. **¶** Liberum arbitrium hominī relinquebant. **¶** In electione hominum bonum, uel malum esse collocatū, adiutore deo atq; fato. **¶** Iudicium dei futurū, ubi homines propria merita recipient, siue bene siue male uixerint, ponebant. **¶** Animas esse se immortales (& bene quidem) asserēbāt. **¶** In inferno congrua unicuiq; habitacula pro merito uel uirtutis, uel iniquitatis tribuēda. **¶** Malis esse æterna supplicia, & non nullorum animas in alia transire corpora. **¶** Orationū celebrationes, templorum constructiones traditionibus suis faciendas prædicabāt. **¶** Plurimus erat è ciuitatibus ad eos confluxus, quod putarentur cæteris esse meliores.

DE SADDUCÆIS ENARRATA XIII.

¶ TERTIA secta Sadducæorum fuit, utriq; harum penè contraria. **¶** Prouidentiam, fatumq; negabant. **¶** Deum non esse aut bonorum patratores, aut malorum inspectores dicebant. **¶** Animas mortales esse, & cum corporibus interire. **¶** Nullas observationes, præter legem Moſis custodiebāt. **¶** Disputabāt aduersus doctores suæ sectæ contrarios: quibus reniti gloriosum putabāt. **¶** Primates apud eos honoribus dignitatibusq; censebantur. **¶** Aliorum respectu pauci erant. **¶** Electioni hominum bonum aut malum propositum esse dicebant: & secundum propriam uoluntatem aliter horum sibi homines adsciscere. **¶** Animarum nulla esse supplicia, aut honores decernebant.

decernebāt. ¶ Inter se feris moribus discrepabāt. ¶ Conuersatio eorū ita erga sectæ participes, ut erga externos inhumana. ¶ Herodiani huius sectæ erāt. ¶ Tributū esse soluendum; & Iudæos non secus ac aliam gentem non esse liberos, defendebant.

DE GALILAEIS ENARRATA VIII.

QVARTA secta erat quorundā Galilæorū, in quibusdā Herodianis cōtraria: cuius Iudas Gaulonites princeps fuit. ¶ Hi in habitu, & cæteris ferè Phariseis cōsentiebāt: habebant tamē quædā peculiaria ad sectā. ¶ Circa libertatē immobilē, atq; immutabilē retinebāt sententiā. ¶ Solum deum principē, & dominū omnium dicebāt. ¶ Mortis multas ac uarias species sustinere, pro nihilo ducebant. ¶ Cognatorum supplicia, aut amissiones amicorū omnino contēnebāt, modo nullum hominē dominū dicere compererentur. ¶ Hi temerarij ac superbi hoies. ¶ Et hæc duæ postremæ sectæ Herodianorum atq; Galilæorū tempore ferè Herodis exortæ fuerūt. hæc statim suppressa, illa paulo permanentior. Hactenus de illis sectis, quas qui diligenter attendit, uidet omnes ad tres reduci, nam Herodiani ad Sadducæos, & Gaulonitæ, qui & Galilæi, ad Phariseos spectabant: quāuis particulare quippiā haberēt. Et hæc maxima pro parte intelligētur, si cui curæ fuerit legere Iosephi. 18. antiquitatū, cap. 4. & secūdi de bello Iudaico cap. 2. Cæterū Iudæi ut Iudæi, nullius erāt sectæ: ut neq; plurimæ turbæ, quæ sequebātur dominū nostrū IESVM CHRISTVM. Sic Christiani ut Christiani, nullius sunt sectæ, sed solū secundū spiritū Israelitæ ac Christiani, nā uera fides, uera spes, plenāq; in deum fiducia, ac intenta in unum charitas, omnē sectā excludere uidentur: & uniuersale sequi lumen, quod dei lumē est: & uniuersalē uolūtātē, quæ est dei uoluntas. Genti Hebraicæ uniuersalis lex fuit ex Mose, & nulla secta: & illa fuit lex uetus, si gura & umbra nouæ. Sic electis dei uniuersalis lex ex CHRISTO, & nulla secta: & si in ea sint quidam gradus, ac nōnulli cœlestium quadā imitatiōe functionum ordines, ut Pontificū, sacerdotū, diaconorū, plebis sanctæ, & cæteri id genus, quos sacer Ignatius, & nōnulli aliorum primariæ ecclesiæ sancti tetigere. Et hæc lex noua, ueritas, & lux. Nam secta quātūcūq; uideatur sancta, aliquid humanum addit ad diuinū: alioqui nō esset secta. Et quo ad additum, imperfecta est, & nihil perficiens: quid enim huiusmodi diuino addere potest ad perfectionē: Lux per se purior est, quàm illi adiecta nō luce. Diuinū, lux; humanum, non lux. Vita aut electorū CHRISTI debet esse diuina, & solis diuinis inhærere, ut & lex illa solū diuina est: & ex deo, & ijs quæ desursum sunt, nō ex homine, aut ijs quæ secundū hominem sunt, pēdere. Debet & ex diuino, non humano pendere iudicio. Qui igitur recte uidet, planè discernit quàm nihil sunt aut Essæorum, aut Phariseorū, ut huiusmodi placita, sed cuius cor fide uiuit, & tota sit fiducia ex deo uerboq; dei pēdet. Illi particulares, & serui: hic uniuersalis, & liber. Illi humane incedunt, hic diuine. Illi ad multa disperguntur, hic ad unum colliguntur. Illi quodāmodo superstitiosi, hic uere fidelis, illi frigidi, & penè mortui: hic seruidus, & prorsus uiuificatus. Illi molē sentiūt, ipsos ad ima deprimentē: hic scintillā ipsum ad superna rapientē. Illi in se, & in mūdo diuites: hic extra se, & in cœlo locuples. Beatus igitur cui uiua obrigit fides, & qui gratia, nō operibus, & si maxime adsint opera, uiuit. Nec quæquā moueāt belle concinnata, & multā præ se ferētia sapientiā, humana instituta. quæ si obseruas ut humana, nihil te iuuat: sin ut diuina, mēdaciū cōmittis: deo tribuēs quæ neq; iussit, neq; mandauit. æque enim piaculū est dei uerbū ut hois, & hois ut dei uerbū obseruare: solāq; uerbi dei, ut dei uerbū est, obseruatio iuuat. Et hac ratiōe tota animi alacritate, totoq; mentis uigore eam amplecti oportet. Proinde dominus monēbat discipulos, ut à fermēto, id est doctrīna Phariseorū, & Sadducæorū attēderēt: quia humana traditio erat, nō dei uerbū, nō diuinū mādātū: quæ qd' parit, est hypocri-
sis. Quod nō solum ex uerbis domini cognoscitur, sed etiam ex secularibus historijs.

LUC. 12.

- Iosephus.* Nam & Iosephus libro antiquitatū. 17. cap. 3. de Phariseis loquens, sic ait: Erat enim portio quaedam Iudæorum hominum de scrupulositate, & subtilitate paternæ legis gloriantium, & culturam diuinitatis simulatium. Hoc autem omnibus sectis peculiariter, ut tandem culturam diuinitatis simulent, & proinde sancti apud homines habeantur: quibus CHRISTVS, qui intuebatur cor, dicebat: Væ uobis scribæ & Pharisei hypocritæ. Qui quales cū suis humanis traditiōibus euaserint, in multis euāgelij locis is, qui est uera dei sapientia, detexit aperitissime. Sed nūc post longiusculā ratiōe sectarū digressionem, reuertamur ad ea, quæ longo iam interuallo prætermittenda fuere. Et uideamus quo pacto & scribis, & Phariseis, & illis præsertim, qui nō suo quidem proposito, sed eis infuso dei dono ad resipiscētiā uocantur, non esse differēdum, subdit ex Ioannis prædicatiōe Matthæus, dicens. ¶ Clam enim securis ad radicem arborū posita est. Omnis ergo arbor, quæ non facit fructum bonum, exciditur, & in ignem mittitur. ¶ Prius dixit: Facite ergo fructum dignum pœnitentiæ, nunc rationem reddidit, quia securis ad radicem arborum posita est. Arbores, homines, radix, uita hæc temporalis. Securis, diuina ultio, terrenæ uitæ filum abrumpēs, & per supplicia gehēnæ puniens. Fructus bonus, fides, & opera fidei, ac spiritus. Fructus malus, infidelitas, & opera infidelitatis, & carnis. Excisio, uitæ præsentis obtruncatio. Ignis, supplicium æternum. Ergo nulla bona arbor, nisi homo fidelis, qui opera fidei, atq; spiritus facit. Nulla mala, nisi homo huic oppositus. Media autem arbor, est homo pœnitens, & sese diuino indultu præparās. Quales faciebat Ioannes suos discipulos, quod subiungit referente Matthæo, dicens. ¶ Ego quidem baptizo uos in aqua in pœnitentiā: qui autem post me uenturus est, fortior me est: cuius non sum dignus calceamenta portare: ipse uos baptizabit in spiritu sancto, & igni. Cuius uentilabrum in manu sua, & per mundabit aream suam: & congregabit triticum in horreum suum, paleam autē comburet igni inextinguibili. ¶ Baptizabat Ioannes baptismo aquæ, qui erat figura baptismi CHRISTI: baptismus autem CHRISTI, ueritas. Baptizabat Ioannes in pœnitentiā, CHRISTVS in remissionem peccatorum. Ioānes exteriora, CHRISTVS interiora purgabat. In baptismo Ioannis, gratia pœnitentiæ dabatur: in CHRISTI, gratia iustificationis. Illic, adhuc caro: istic, datur spiritus. Illic, adhuc amor sui, & ignis terrenus: istic, perfecta charitas, & ignis super cœlestis. Qui post Ioannē uenturus erat, CHRISTVS: qui postquam se manifestasset Ioannes, suæ diuinitatis potentiā mundo erat manifestaturus. Fortior nō modo Ioanne, sed etiam uniuersis, quæ in cœlo, quæ in terra, & quæ sub terra sunt, potestatibus. & adeo dignus, adeo maiestate uerendus, ut quæ sacræ eius tetigissent plantæ, non existimaret se Ioannes dignum tangere, tollere, portare. Hic est ille, qui uero baptismate baptizaturus erat in spiritu sancto, & consummata charitate. Ventilabrum in manu eius, doctrina eius, lex noua, lex gratiæ, euangelium uitæ. Area, mentes hominum, Mundatio, iustificatio. Horreum, ecclesia: & tandem cœlestis mansio, æternorumq; gaudiorum paradysus. Triticum, animæ fideles, & electæ. Palea, infideles, & reprobæ. Ignis inextinguibilis, infernus, & gehēna, & inferorum perennis cruciatus. Hæc est huius loci intelligētia, & spirituale mysterium. Ac nō ita multo post, quàm Ioānes per spiritum sanctum dixerat de forti illo, & supra omnem cogitatum digno, qui post manifestationē suam, & baptismū suum uenturus erat, ac uero baptismate baptizaturus: uenit ipse dominus ad Ioannē, ut ab eo baptizaretur, Euangelista Marthæo dicente. ¶ Tunc uenit IESVS à Galilæa in Iordanem ad Ioannem, ut baptizaretur ab eo: Ioannes autem prohibebat eum, dicens: Ego à te debeo baptizari, & tu uenis ad me? Respondens autē IESVS, dixit ei: Sine modo: sic enim decet nos implere omnem iusticiam. Tunc dimittit eum. ¶ Sed cur dominus uenit ad Ioannem: nunquid ut baptizaretur ab eo in pœnitentiā? Nequaquam

quaquam, sed ut sanctificaret baptismum Ioannis, & eorum, qui baptizati fuerant ab eo, & qui baptizandi erant poenitentiam, & omnium nostrum baptismum. Et cur Ioannes eum prohibebat? Nunquid id faciebat, quia cognoscebat eum esse, quem dixerat posse uenturum, qui baptizaret in spiritu sancto, & igni? Non sane: non enim tunc cognoscebat, ut sequenti numero dicitur, & si uisus est ei admodum reuerendus, & admirabilis quidam, ac sanctus: & hoc per spiritum, qui erat in eo, per quem & in hac uerba prorupit: Ego debeo a te baptizari, & tu uenis ad me? tametsi nondum cognosceret eum, neque sciret quid diceret, ut neque Petrus quando dixit: Faciamus hic tria tabernacula. Spiritus autem sciebat, quia hoc ueritas erat, & cum ueritate mysterium. Idcirco dixit ei dominus: Noli obistere, quo minus abs te baptizeris: sic enim decet nos implere omnem iusticiam, perficere, absoluere, & consummare omnem iustificationis modum. Initium iustificationum legis, circumcisio, quam sua circumcisio perfecit, sanctificauit, adimpleuit **CHRISTVS**: finis iustificationum legis, baptismus poenitentiae Ioannis, quem ipse idem dominus noster intinctione aquae Iordanis perfecit, sanctificauit, adimpleuit. Initium iustificationum legis gratiae, quae est lex uoua, & lex **CHRISTI**, baptismus ecclesiae, quem suo baptismo ad finem usque mundi sanctificauit, absoluit, & consummauit dominus. Ergo baptismus, quo baptizatus est a Ioanne, non solum Ioannis, sed & uerius ipsius **CHRISTI** fuit. Et tunc coepit regnum caelorum, cuius baptismus primus ingressus est & initium: quod ex his, quae subiungit Euangelista Matthaeus, facile intelligitur, cum ait. ¶ Baptizatus autem **IESVS**, confestim ascendit de aqua: 24
 & ecce aperti sunt ei caeli, & uidit spiritum dei descendantem sicut columbam, & uenientem super eum. Et ecce uox de caelis dicens: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui. ¶ Baptisma **CHRISTI** tunc fuisse indicat id: aperti sunt ei caeli, & uidit spiritum dei descendantem sicut columbam, & uenientem super eum: quia baptismo Ioannis non aperiebatur caelum, neque erat in spiritu sancto, sed (ut ipse ait) in aqua. Sed & hoc esse baptismum **CHRISTI**, & nostri baptismatis, id est ecclesiae ueritatem, id manifeste indicat: quia baptismum ecclesiae est in patre, in filio, & in spiritu sancto, id est in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. At hoc baptismum, quo **CHRISTVS** baptizatus est, in filio fuit, nam ipse filius, in patre: nam eius haec uox fuit: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui. & in spiritu sancto: nam spiritum dei uidit Ioannes descendantem sicut columbam, & residentem super eum. Erat ergo baptismum **CHRISTI**, & omnis baptismatis ueritas, sanctificatio, & exemplar. Sed insuper ex hoc, adiuuante alioque Ioannis euangelio, cognoscitur Ioannes Baptista tunc, cum resistebat ei, ne eum baptizaret, non cognouisse **IESVM** eum esse, qui baptizaturus esset in spiritu sancto & igni. Nam nondum uiderat spiritum dei de caelo descendantem super eum, & manentem: sed tum primum (hic etiam testante Matthaeo) cum baptizatus, confestim ascendit de aqua. Atqui per euangelium Ioannis id nesciebat ante quam uidisset spiritum, quasi columbam descendantem, & manentem super eum. ubi sic habetur: Et testimonium perhibuit Ioannes, dicens: quia uidi spiritum descendantem quasi columbam de caelo, & mansit super eum, & ego nesciebam eum. sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit: super quem uideris spiritum descendantem, & manentem super eum, hic est qui baptizat in spiritu sancto. Tunc ergo minime talem esse cognoscebat Ioannes Baptista: & si eum tunc ueneretur, & uirum admodum reuerendum, & sanctum, ac seipso etiam sanctiorem reputaret: ut a quo se potius, quam illum a se duceret baptizandum, id non tam (ut dictum est) Ioanne, quam spiritu sancto in Ioanne faciente. non enim uiri sancti in arduis, & mysterijs diuinis a se, sed a spiritu dei, aut ad loquendum, aut ad quippiam faciendum aguntur: cuiusmodi quis neget fuisse Ioannem? Et uerum ipse dicebat, & id quidem per spiri-

Matth. 17.

24

Ioan. 1.

tum: nam baptizare, lustrare, purificare, & prorsus iustificare, sanctificare, consummare, sanctioris opus est, ac officium. Et reuera nequaquam illi, baptismo, lustratione, purificatione, iustificatione, sanctificatione, aut teleta ulla opus erat, sed nobis ipsis; nam illo nō est purificatus, iustificatus, sanctificatus: sed nos ipsi, & baptisma nostrum sanctificatum. Ergo non sibi, sed nobis baptizatus est: immo ipse purificatio, iustificatio, & sanctificatio nostra est, in quo & patre æterno, & spiritu sancto baptizati sumus: cœli nobis aperti sunt, & filij dei sumus ascripti. O quanta & quàm magnifica in filio suo operatur nobis deus: Igitur ipsi patri summo, & filio superbenedicto, & spiritui sancto superbenigno uni deo, in quo abluti, iustificati, & sanctificati, illuminati, purgati, & consummati sumus, omnis laus, honor, gloria, decus, potestas, & imperium in omnia secula seculorum. Amen.

CAPVT QVARTVM.

25 **T**UNC IESVS ductus est in desertum à spiritu, ut tentaretur à diabolo: & cum ieiunasset quadraginta diebus, & quadraginta noctibus, postea esuriit. Et accedens tentator, dixit ei: Si filius dei es, dic ut lapides isti panes fiant. Qui respondens, dixit: Scriptum est: Non in solo pane uiuit ho-
 26 mo, sed in omni uerbo, quod procedit de ore dei. ¶ Tūc assumpsit eum diabolus in sanctam ciuitatem, & statuit eum supra pinnaculum templi, & dixit ei: Si filius dei es, mitte te deorsum. Scriptum est enim, quia angelis suis mandauit de te, & in manibus tollent te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum. Ait illi IESVS rursus: Scriptum est: Non tentabis dominum
 27 deum tuum. ¶ Iterum assumpsit eum diabolus in mōtem excelsum ualde, & ostendit ei omnia regna mundi, & gloriam eorū, & dixit ei: Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraueris me. Tunc dicit ei IESVS: Vade satana: Scri-
 28 ptum est enim: Dominum deum tuum adorabis, & illi soli seruias. ¶ Tunc
 29 reliquit eum diabolus: & ecce angeli accesserunt, & ministrabāt ei. ¶ Cum autem audisset IESVS, quod Ioannes traditus esset, secessit in Galilæam: & relicta ciuitate Nazareth, uenit, & habitauit in ciuitate Capharnaum, maritima in finibus Zabulon, & Neptalim, ut adimpleretur quod dictum est per Esaiam prophetam: Terra Zabulon, & terra Neptalim, uia maris trans Iordanem Galilææ gentium: populus qui ambulabat in tenebris, uidi-
 30 dit lucem magnam: & sedētibus in regione umbræ mortis, lux orta est eis. ¶ Exinde cœpit IESVS prædicare, & dicere: Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorum. ¶ Ambulans autem iuxta mare Galilææ, uidit duos fratres, Simonem, qui uocatur Petrus, & Andream fratrem eius, mittentes rete in mare: erant enim piscatores. Et ait illis: Venite post me, & faciam uos fieri piscatores hominum. At illi continuo relictis retibus, secuti sunt eum. Et procedens inde, uidit alios duos fratres, Iacobum Zebedæi, & Ioannem fratrem eius in nauī, cum Zebedæo patre eorum res-
 31 cientes